

Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV ÖST RAPPORT 2007:44

ARKEOLOGISK UTREDNING OCH FÖRUNTERSÖKNING

Grav- och boplatslämningar vid Fålåsa

RAÄ 17, Fålåsa 5:8
Rapestads socken
Linköpings kommun
Östergötland

Dnr 421-4551-2004

Glenn Johansson

UV ÖST RAPPORT 2007:44

ARKEOLOGISK UTREDNING OCH FÖRUNDERSÖKNING

Grav- och boplatslämningar vid Fålåsa

RAÄ 17, Fålåsa 5:8
Rapestads socken
Linköpings kommun
Östergötland

Dnr 421-4551-2004

Glenn Johansson

Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar

Riksantikvarieämbetet

Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV Öst

Roxengatan 7, 582 73 Linköping

Tel. 013-24 47 00

Fax 013-10 13 24

uvost@raa.se

www.raa.se/uv

Produktion/grafisk form Britt Lundberg

Grafik Lars Östlin

Foto Glenn Johansson

Utskrift UV Öst, Linköping 2007

Kartor ur allmänt kartmaterial, ©Lantmäteriverket, 801 82 Gävle. Dnr L 1999/3.

© 2007 Riksantikvarieämbetet

UV Öst, Rapport 2007:44

ISSN 1404-0875

Innehåll

Bakgrund 5

Topografi och fornlämningsmiljö 5

Syfte och metod 7

Resultat av arkeologisk utredning (delområde 2) 7

Delområde 2:1 7

Delområde 2:2 9

Delområde 2:3 9

Resultat av förundersökning (delområde 3) 10

Utvärdering och vidare åtgärder 11

Referenser 12

Administrativa uppgifter 12

Fig 1. Karta över Östergötland med platsen för undersökningsområdet markerad.

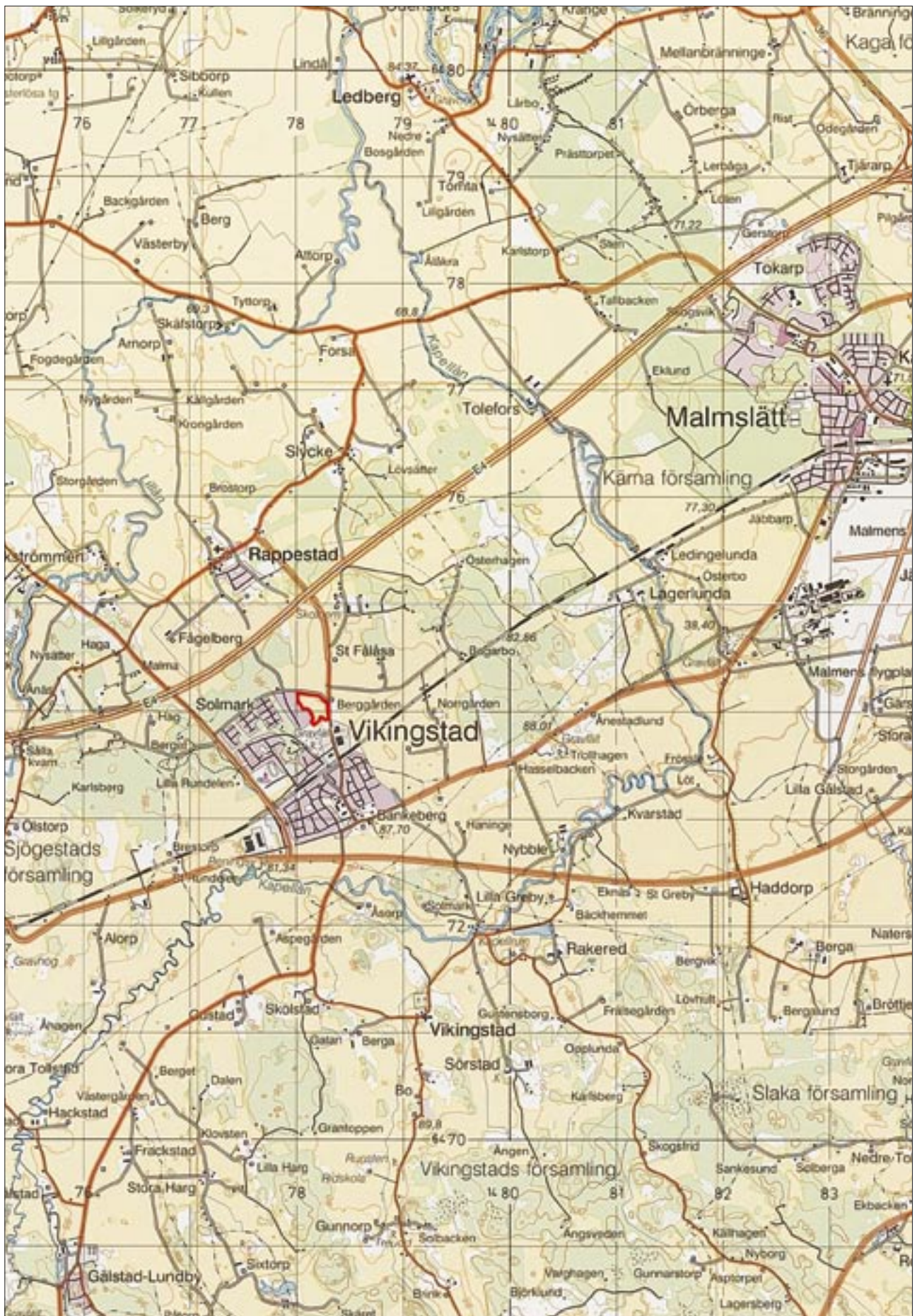

Fig 2. Utsnitt ur Topografiska kartan, Linköping 8F SO, med platsen för undersökningen markerad. Skala 1:50 000.

Arkeologisk utredning och förundersökning

Grav- och boplatzlämningar vid Fåläsa

På uppdrag av Länsstyrelsen i Östergötlands län har Riksantikvarieämbetet, UV Öst utfört en arkeologisk utredning, etapp 2 samt arkeologisk förundersökning inom fastigheten Fåläsa 5:8, Vikingstad, Rappestads socken, Linköpings kommun. Anledningen till det arkeologiska uppdraget föranleddes av Linköpings kommuns planer på detaljplaneläggning av området. Det arkeologiska uppdraget utfördes i enlighet med Länsstyrelsen i Östergötlands beslut den 9 februari 2005.

Resultatet av den arkeologiska utredningen (delområde 2), samt den arkeologiska förundersökningen (delområde 3) visar att förhistoriska lämningar förekommer inom bägge delområden.

Inom utredningsområdet (delområde 2), konstaterades hittills okända fornlämningar vid tre olika punkter. Dessa innehöll boplatzanläggningar (stolphål, härdar och gropar).

Förundersökningsområdet (delområde 3) låg i direkt anslutning till det registrerade gravfältet RAÄ 17 och här konstaterades såväl anläggningar (härdar och kokgropar) som rester av 4–5 förstörda gravar (stensättningar).

Om en framtida exploatering kommer att ske inom fornlämningarna eller i anslutning till de områden där fornlämningarna inte i detta skede kunnat avgränsas, föreslår Riksantikvarieämbetet, UV Öst, att ytterligare arkeologisk undersökning bör ske.

Ovanstående bedömning är ett förslag, som utgör ett underlag för Länsstyrelsens vidare bedömningar i ärendet.

Bakgrund

Riksantikvarieämbetet, avdelningen för arkeologiska undersökningar UV Öst, har under perioden 20 juli–3 augusti år 2005 utfört en arkeologisk utredning (etapp 2) samt förundersökning inom fastigheten Fåläsa 5:8, i Rappestad socken, Linköpings kommun.

Det arkeologiska uppdraget utfördes enligt beslut av Länsstyrelsen i Östergötlands län och bekostades av Linköpings kommun, Teknik och samhällsbyggnad.

Anledningen till det arkeologiska uppdraget var att Linköpings kommun planerar för ny detaljplaneläggning inom fastigheten Fåläsa 5:8. Området som innefattas av detaljplaneprogrammet omfattar totalt 102 000 m².

I denna rapport redovisas resultatet från genomförd utredning och förundersökning.

Topografi och fornlämningsmiljö

Det undersökta området ligger till största delen i åkermark, ca 80–85 m ö h och omedelbart norr om Vikingstads samhälle. Inom samhället och i dess närmaste omgivning finns ett flertal fornlämningar registrerade. Inte minst är området rikt på gravar från järnålder och sannolikt också bronsålder. Det nu undersökta området låg i direkt anslutning till RAÄ 17, ett gravfält med synliga stensättningar, högar, resta stenar samt domarring. Ytterligare ett gravfält, RAÄ 15, ligger i nära anslutning till det nu undersökta området. Gravfältet ligger endast ett par hundra meter sydväst om undersökningsområdet, och består av ett närmare 50-tal registrerade högar och stensättningar.

Fig 3. Utsnitt ur Fastighetskartan, blad 8F 4f, med undersökningsområdet markerat. Skala 1:10 000.

Området mellan de båda gravfälten är till stora delar skadat genom äldre täktverksamhet, det är känt att platsen redan under tidigt 1900-tal utnyttjats för grustäkt. Sannolikt har de båda gravfälten RAÄ 15 och 17 ursprungligen hängt samman och då utgjort ett större gravfält om säkerligen ett hundratal mer eller mindre monumental gravar.

Att även relativt omfattande boplatzlämningar finns i undersökningsområdets närhet är sedan tidigare känt. En del av dem har tidigare berörts av arkeologiska utredningar och förundersökningar (Skjöldebrand 1995, Ulfhielm 1997). Framför allt kan nämnas omfattande boplatzlämningar söder och väster om gravfältet RAÄ 17. Här konstaterades 1984 bl a härdar, stolphål och rännor från en eller flera boplatser (Fernholm 1984). Boplatserna har senare kunnat dateras till folkvandnings- och vendeltid (Molin 2001).

Sammanfattningsvis kan konstateras att området som nu varit föremål för arkeologisk utredning och förundersökning är beläget i en mycket fornlämningsrik miljö. I omedelbar närhet finns registrerat såväl gravområden som boplatser från järnålder.

Syfte och metod

Syftet med den arkeologiska utredningen, etapp 2, var att avgöra om hittills okända fornlämningar förekommer inom och kommer att beröras av exploateringsföretaget. Den arkeologiska förundersökningen syftar till att avgöra omfattning och art av eventuella lämningar intill gravfältet.

Inom det arkeologiska utredningsområdet (delområde 2) drogs sökschakt med grävmaskin, schakten förlades så att området täcktes in i sin helhet. Vid mer topografiskt intressanta punkter, såsom i slänter och vid bergsimpediment gjordes en förtätning av schakt. Vid de tillfällen då anläggningar påträffades gjordes också en förtätning av schakt. Schaktningen gjordes skiktvis genom ploglagret för att se om lagret innehöll fynd.

Förundersökningsområdet (delområde 3) utgjordes av ytor kring och i direkt anslutning till ett bergsimpediment på vilket ett flertal synliga gravar finns. Impedimentet med gravar (högar och stensättningar), utgör i sin tur den nordöstra delen av det registrerade gravfältet RAÄ 17. Kring och invid impedimentet drogs ett stort antal sökschakt, syftet med schakten var att undersöka om ytterligare gravar eller andra förhistoriska lämningar förekommer utanför tidigare registrerat fornlämningsområde.

Ett flertal anläggningar påträffades väster och öster om registrerad fornlämning och ett par av dem undersöktes för hand.

Samtliga schakt och anläggningar dokumenterades med hjälp av DGPS (Differential GPS). Mätningarna lagras i Riksantikvarieämbetets digitala informationssystem Intrasis och bearbetas i Arc-Wiew. Ett urval anläggningar dokumenterades med foto.

Resultat av arkeologisk utredning (delområde 2)

Utredningsområdet (delområde 2) var drygt 80 000 m² stort och avgränsades mot väster av bostadsbebyggelse och mot norr och öster av väg. Mot söder sträckte sig utredningsområdet fram till ett större bergsimpediment som är en del av det registrerade gravfältet RAÄ 17.

Med undantag för områdets östra sida utgjordes det av uppodlad och flack åkermark. Östra sidan utgjordes av ett bebyggt höjdläge med berg i dagen i nordöstra hörnet. Det åsliknande höjdläget släntade markerat ned mot väster. Nivåskillnaden inom området var ungefär fem meter och varierade mellan ca 80–85 m ö h.

Sammanlagt drogs närmare 70 schakt med grävmaskin inom utredningsområdet och boplatzanläggningar påträffades vid tre olika punkter. Dessa mindre delytor har benämnts delområde 2:1, 2:2 samt 2:3.

Delområde 2:1

Delområde 2:1 ligger i utredningsområdets nordöstra hörn, mellan ett större bergsimpediment i norr och befintlig byggnad i söder. Vid platsen drogs tre sökschakt med grävmaskin och i samtliga påträffades anläggningar. Anläggningarna bestod av härdar, stolphål och gropar. Totalt framkom ett 30-tal anläggningar. Anläggningarna var distinkta och låg under och i botten

Fig 4. Plan visande de båda undersökningsområdena: Delområde 2 (utredning) samt delområde 3 (förundersökning). Planen visar även schakt och påträffade anläggningar inom undersökningsområdet. På planen har också de delytor som bör undersökas vidare, vid en eventuell exploatering, markerats. Skala 1:2000.

Fig 5. På fotot syns exempel på stolphål påträffade inom delområde 2 (delyta 2:1). Fotot taget mot NV.
Foto Glenn Johansson.

av ett upp till 0,4 m tjockt, humöst och kulturpåverkat lager. Stolphålen var tätt ställda och likartade (diameter ca 0,3 m och djup ca 0,2 m). Troligen har de ingått i en byggnadskonstruktion på platsen (fig 5). Härdarna innehöll rikligt med skörbränd sten och kol och var ca 0,7 m i diameter. Utöver ett mer recent material i form av tegel, glas och porslin i det övre lagret gjordes inga fynd som kunde kopplas till anläggningarna. Dateringen av anläggningarna är osäker. Anläggningarnas allmänna karaktär pekar mot att de skulle kunna vara förhistoriska, samtidigt som det kraftigt kulturpåverkade lager till vilket de eventuellt ska kopplas, ger intryck av yngre ålder. Utifrån anläggningarnas och det kulturpåverkade lagrets karaktär, samt frånvaron av fyndmaterial, blir en datering till allt ifrån brons/järnålder till medeltid fullt möjlig.

Delområde 2:2

Delområde 2:2 utgör del av slänten mellan höjdläget med bebyggelse i undersökningsområdets östra del och den flacka åkermarken i väster. Ett stort antal sökschakt drogs längs hela slänten och koncentrerat till en mindre yta nedanför nämnda byggnader påträffades anläggningar i fyra schakt. Anläggningarna bestod av fem härdar, ett tiotal stolphål och gropar.

Anläggningarna framkom direkt under det ca 0,3 m tjocka ploglagret. Till skillnad mot delområde 2:1 låg anläggningarna mer glest och spridda inom delområde 2:2. Inte heller här hittades något fyndmaterial.

Delområde 2:3

Delområde 2:3 utgör det sydvästra hörnet av utredningsområdet och tangerar i öster delområde 3, d v s förundersökningsområdet vid gravfältet RAÄ 17. Under det ca 0,3 m tjocka och något leriga ploglagret påträffades ett 15-tal anläggningar, stolphål, härdar och gropar. Anläggningarna låg relativt glest och fanns spridda från utredningsområdets västra gräns och fortsatte in i förundersökningsområdet. Inget fyndmaterial påträffades.

Resultat av förundersökning (delområde 3)

Området som nu förundersökts låg i direkt anslutning till det registrerade gravfältet RAÄ 17. Gravfältets norra ände utgörs av ett bergimpediment på vilket ett flertal gravar är synliga. Förundersökningen omfattade ytorna väst, öst och norr om detta impediment. Vid undersökningen drogs ett drygt 20-tal schakt kring impedimentet och ett flertal anläggningar hittades, främst öst och väst om berget (fig 4). Ett tiotal meter ut från impedimentets västra sida hittades fyra, eventuellt fem delvis förstörda gravar, sannolikt stensättningar. Gravresterna låg i den brukade åkermarken och mycket av den sten som ursprungligen ingått i gravkonstruktionen har i samband med jordens brukande avlägsnats. I åkerkanten invid de påträffade gravarna låg högar av röjningssten, sten som sannolikt härrör från gravarna. Vad som återstår av gravkonstruktionerna är rester av ett bottenskikt av sten. Då stenpackningarna framrensades för hand, hittades enstaka brända ben. Trots att gravarna är mycket skadade är det möjligt att gravgömmor finns bevarade under stenpackningen i botten. I anslutning till gravområdet och de påträffade gravresterna framkom även enstaka anläggningar i form av spridda stolphål och mindre gropar. Dessa anläggningar hänger eventuellt samman med de boplatslämningar som hittades i utredningsområdet 2:3 omedelbart väster om förundersökningsområdet.

Längs impedimentets östra sida hittades ett stort antal anläggningar dock av en helt annan karaktär. Anläggningarna vid östra sidan bestod främst av meterstora härdar/kokgropar, sammanlagt ett tiotal (fig 7). Härutöver påträffades även tre runda/rundovala stenpackningar. Konstruktionerna var ca 2–4 m stora och utgjordes av ett relativt glesst lager med 0,1–0,3 m stora stenar. Stenkonstruktionerna misstänktes kunna vara gravar och en av dem undersöktes för hand (fig 8). Anläggningarnas funktion blev trots detta inte klarlagd. Utifrån storlek och form ligger det nära till hands att tolka dem som gravkonstruktioner, men stenpackningen förefaller alltför gles för detta. Vad gäller den anläggning som undersöktes, påträffades heller inga fynd som pekade mot en gravkonstruktion, exempelvis brända ben eller keramik.

Däremot är det möjligt att stenpackningarna, liksom de härdar och kokgropar som koncentrerades till östra sidan om impedimentet, ska sättas i samband med aktiviteter kopplade till gravfältet.

Vad gäller fynd så hittades endast en skärva förhistorisk keramik, skärvan hittades då en av härdarna rensades fram för hand.

Fig 6. Fotot visar åkerkanten omedelbart väster om det registrerade gravfältet RAÄ 17. Vid schaktningen påträffades rester av minst 3–4 delvis förstörda stensättningar. Endast en del av bottenskiktet fanns kvar. På den oplöjda marken syns röjningssten, sannolikt borttaget från gravarna. Foto mot öster. Foto Glenn Johansson.

Fig 7. I anslutning till och omedelbart öster om gravfältet RAÄ 17 hittades ett tiotal härdar/kokgropar. På fotot syns en av anläggningarna, en meterstor härd. Foto mot syd. Foto Glenn Johansson.

Fig 8. Omedelbart öster om gravfältet RAÄ 17 framkom även tre runda/rundovala stenpackningar. Konstruktionerna var 2–4 m i diameter. Foto mot sydväst. Foto Glenn Johansson.

Utvärdering och vidare åtgärder

Den arkeologiska undersökningen vid Fåläsa 5:8 innefattade två delområden (delområde 2 och 3). Delområde 2 omfattades av arkeologisk utredning, medan delområde 3 utgjorde ett arkeologiskt förundersökningsområde.

Syftet med den arkeologiska utredningen av delområde 2 var att undersöka huruvida hittills okända fornlämningar fanns inom området och som skulle komma att beröras vid en eventuell exploatering.

Utredningen genomfördes med grävmaskin och genom de sökschakt som drogs, kunde spår av förhistorisk aktivitet konstateras vid tre olika punkter. De tre delytor inom vilka relativt omfattande boplatslämningar (stolphål, härdar och gropar) påträffades, utgör sannolikt spår efter tre olika boplatser, åtskilda i tid.

Delområde 3 låg i direkt anslutning till ett registrerat gravfält med synliga gravar, RAÄ 17 och förundersökningens syfte var att undersöka om ytterligare gravar fanns, samt avgränsa fornlämningen.

Den del av gravfältet som tangerade aktuellt exploateringsområde, utgjordes av ytorna kring ett bergsimpediment med registrerade gravar. På två sidor om impedimentet, öst och väst om berget, påträffades anläggningar som visade att fornlämningen åt dessa båda håll, sträcker sig ut i aktuellt exploateringsområde.

Omedelbart väster om impedimentet och ca 15 m från synliga gravar, påträffades rester av 4–5 delvis förstörda gravar, sannolikt stensättningar. Gravarna låg i åkermark och när jorden brukats har uppstickande sten från gravarna röjts från åkern. Vad som idag återstår är delar av bottenkikt med sten. Trots att gravarna är kraftigt skadade, är det fullt möjligt att gravgömmor finns kvar under vad som återstår av stenpackningen. Då en av gravarna framrensades för hand, hittades ett par mindre bitar brända ben.

I gravresternas närhet påträffades även enstaka stolphål och gropar. Troligen hänger dessa samman med de boplatslämningar (stolphål, härdar och gropar), som framkom i utredningsområdet omedelbart väster om förundersökningsområdet (delområde 2:3).

Öst om impedimentet och i direkt anslutning till synliga gravar, påträffades spår av förhistorisk aktivitet. Anläggningarna utgjordes av härdar/kokgropar, enstaka stolphål samt stenpackningar. Gravarna kunde ej konstateras på denna sida impedimentet, men troligen vittnar de påträffade anläggningarna om aktiviteter som ska sättas i samband med handlingar kopplade till gravmiljön.

I delområde 2 har en arkeologisk utredning genomförts. Vid utredningen påträffades förhistoriska lämningar inom två mindre områden, dessa har benämnts 2:1 samt 2:2.

Det är Riksantikvarieämbetets bedömning att en arkeologisk förundersökning av dessa båda delytor görs före en eventuell exploatering.

Delområde 3, samt anslutande ytor mot väster och öster (inom delområde 2) har omfattats av en arkeologisk förundersökning.

Det är Riksantikvarieämbetets bedömning att en arkeologisk slutundersökning av dessa områden görs före en eventuell exploatering.

Ansökan om tillstånd till exploatering skall sökas hos Länsstyrelsen i Östergötlands län. Länsstyrelsen fattar vidare beslut i ärendet och anger vilka fortsatta åtgärder som kan komma att krävas.

Mölnådal 2007-03-13

Glenn Johansson

Referenser

- Fernholm, R. 1984. *Nyupptäckt boplats vid Lilla Fåläsa, Rappestad socken, Östergötland*. Provundersökning. ATA Rapport, dnr 1216/83.
- Molin, F. 2001. Boplatslämningar från folkvandringstid och vendeltid i Vikingstad. Arkeologisk förundersökning. Riksantikvarieämbetet UV Öst rapport 2001:59.
- Skjöldebrand, M. 1995. *Vikingstads samhälle*. Stora och Lilla Fåläsa i Rappestads socken, Bankeberg i Vikingstads socken, Linköpings kommun, Östergötland. Rapport UV Linköping 1995:44.
- Ulfhielm, A. 1997. *Vikingstads samhälle*. Stora och Lilla Fåläsa i Rappestads socken, Bankeberg i Vikingstads socken, Linköpings kommun, Östergötland. Rapport UV Linköping 1997:1.

Administrativa uppgifter

- Riksantikvarieämbetets dnr:* 421-4551-2004
- Länsstyrelsens dnr:* 431-19204-04
- Riksantikvarieämbetets projektnummer:* 1520552
- Undersökningstid:* 20 juli–3 augusti, 2005
- Projektgrupp:* Glenn Johansson och Ylva Granath
- Underkonsulter:* Anders Pettersson, Ögräf
- Exploateringsyta:* 102 000 m²
- Undersökt yta:* 400 löpmetrar
- Läge:* Fastighetskartan, blad 8F 4f, X6472815 Y1478890
- Koordinatsystem:* Rikets 2,5 gon V
- Höjdsystem:* RH 1970
- Digital dokumentation:* Förvaras på UV Öst